

Tomaszewski, Jerzy

„Nemecko a nemecká menšina na Slovensku (1871-1945)”, Dušan Kováč, Bratislava 1991 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 83/4, 796-797

1992

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

skarbach nadwornych w senacie, datujące się od 1775 r., związane z okresem poprzedzającym ten rok.

Mimo tych drobiazgów wydawnictwo należy powitać z dużym zadowoleniem. Niemała w tym zasługa Macieja Bronarskiego, którego reprodukcje z nie zawsze przecież świetnych portretów starały się wydobyć z nich maksimum cech charakterystycznych.

Ł.K.

Dušan Kováč, *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku (1871—1945)*, Veda, Bratislava 1991, s. 235, 2 nlb.

Książka ukazuje problematykę mniejszości niemieckiej zamieszkującej Słowację, poczynając od czasów, gdy ziemie te wchodziły w skład Węgier, aż do wysiedlenia ludności niemieckiej z Czechosłowacji w następstwie drugiej wojny światowej. Data końcowa jest oczywista, data początkowa nie wydaje się równie oczywista. Oznacza ona istotny przełom w historii Niemiec, lecz przecież ludność niemiecka na ziemiach słowackich nie miała bezpośrednich związków z Niemcami. Autor przyjął tę datę początkową, gdyż podstawowym zagadnieniem w jego rozważaniach jest wpływ polityki państwa niemieckiego na mniejszość niemiecką w Słowacji.

W latach przed pierwszą wojną światową woływ państwa niemieckiego na życie Niemców — poddanych Korony św. Stefana, pozostawał raczej skromny. Dopiero w okresie międzywojennym, a zwłaszcza po dojściu do władzy Adolfa Hitlera, Niemcy podjęły działania na rzecz obudzenia niemieckiej świadomości narodowej oraz umocnienia więzi z państwem niemieckim. Doprowadziło to w konsekwencji do dominacji narodowego socjalizmu nad politycznym życiem mniejszości niemieckiej w Słowacji oraz powojennej ich tragedii.

Przyjęta przez autora koncepcja książki spowodowała, że znajdujemy w niej bogatą dokumentację, która ukazuje, w jaki sposób państwo niemieckie, rozmaite organizacje, często tylko formalnie niezależne od państwa, oraz nacjonalistyczne ugrupowania Niemców z ziem czeskich oddziaływały na mniejszość niemiecką w Słowacji i spowodowały jej radykalizację w duchu nacjonalistycznym. Cennym źródłem wiadomości jest zwłaszcza archiwum Deutsche Stiftung. Autor wykorzystał także inne materiały przechowywane w archiwum poczdamskim, archiwalia austriackie i — w największej mierze — czechosłowackie.

W sumie książka prezentuje obraz mniejszości przeważnie bardzo prowincjonalnej, o słabo — przynajmniej początkowo — rozwiniętej świadomości narodowej (znacznie zmadziaryzowanej), której przywódcy stali się instrumentami w rękach dyplomatów Rzeszy. Autor oczywiście miał prawo skoncentrować się na jednej, wspomnianej już stronie życia tej mniejszości i w tej dziedzinie jego praca stanowi dobre źródło wiadomości. Przestrzec jednak należy czytelników, że nie jest to pełny obraz życia Niemców słowackich w omawianym okresie. Kováč marginesowo jedynie traktuje wewnętrzne rozbieżności dzielące tę mniejszość, przede wszystkim tam, gdzie omawia trudności napotymane przez nacjonalistycznych działaczy wielkoniemieckich, starających się zdobyć wpływy w Słowacji.

W niejednym miejscu wątpliwości budzi sposób argumentacji autora. Zbyt często formułuje on domysły na temat oczekiwań polityków reprezentujących mniejszość niemiecką, choć nie wskazuje podstaw dla swych przypuszczeń. Nieraz stosuje sformułowania typu „z pewnością”, gdy brak dokumentów, choć nie w każdym przypadku miałbym na jego miejscu taką pewność. Zdarzają się także pochopne uogólnienia, którym przeczą nawet zamieszczone w innych miejscach

informacje. Tak np. na s. 152 u góry czytamy, iż Franz Karmasin nic nie robił bez instrukcji z Berlina, lecz u dołu tej samej strony autor opisuje jego działania nie mające berlińskiej aprobaty. Spotykamy nawet — choć rzadko — dość dowolną interpretację dokumentów (np. s. 157 — streszczenie postulatów Karmasina nie upoważnia do wniosku opatrzonego słowem „oczywiście”). Wskazać wręcz należy niezbyt ścisłą relację o kryzysie majowym 1938 r. w stosunkach Niemiec z Czechosłowacją (s. 123—124), której nie potwierdzają dokumenty ani też studia dotyczące specjalnie tej kwestii.

Zastrzeżenia budzi także sposób wyrażania myśli, nazbyt ulegający rozmaitym schematom publicystycznym. Jako przykład niech wystarczy nieszczęsny zwrot *beckovské Polsko* (s. 119).

W sumie książka jest z pewnością interesująca i użyteczna, lecz odnoszę wrażenie, iż autor przygotowywał ją nazbyt pośpiesznie i nie zadbał o ostateczne wykończenie wielu fragmentów.

J.T.

Irina Michajłowna Puszkariewa, *Raboczeje dwiżenije w Rossiji w period reakcji 1907—1910*, Akademia Nauk. Institut Istorii SSSR, „Nauka”, Moskwa 1989, s. 272.

Autorka jest doświadczonym autorem średniego pokolenia historyków rosyjskiego masowego ruchu robotniczego w okresie 1905—1917 r. Bwią też kierownikiem zespołu badaczy, którzy opracowali w Instytucie Historii ZSRR wydawnictwo „Chronika raboczego dwiżenija w Rossiji s 3 ijunia 1907 g. po 31 dekabria 1910 g.”, opublikowane w 1981—1982 r. Omawiana monografia Puszkariewej opiera się w znacznej mierze na owej kronice, a zatem na wykorzystanych przez jej autorów źródłach archiwalnych i drukowanych. Zakres ich, według Puszkariewej, jest nader obszerny, choć są to materiały wyłącznie rosyjskie, znajdujące się na terytorium ówczesnego ZSRR.

Autorka od razu określa swój temat skromniej, niż zapowiada tytuł monografii. Stanowi go zasadniczo ruch strajkowy proletariatu, a także kontynuacja nie tylko wystąpień z lat pierwszej rewolucji (1905 r.), lecz jej problemów ideowo-politycznych (s. 9). Naszym zdaniem ten ostatni wątek pozostał na marginesie rozprawy. Wprawdzie kronika obejmuje również demonstracje, wiece, zebrania, majówki itd., pozostają one jednak poza sferą opisów i analiz Puszkariewej.

Ruch strajkowy został opracowany statystycznie — ujęto go zarówno globalnie, jak i analitycznie. Okazuje się, że — tak opracowany — miał on niemal dwukrotnie większe rozmiary, niż wykazywała to Inspekcja Fabryczna.

Autorka prezentuje ujęcie problemowo-chronologiczne. Tytuły rozdziałów i poszczególnych paragrafów mówią same za siebie: „Położenie klasy robotniczej w okresie reakcji”; „W walce o rewolucyjną drogę ruchu robotniczego” (jest on — jak widać nawet z nagłówków poszczególnych paragrafów — ujęty jeszcze dość tradycyjnie, w duchu sprzed pierestrojki: 1. Bolszewicy — konsekwentni obrońcy tradycji rewolucyjnych; 2. Formy i metody politycznego wychowania robotników; 3. Masowe organizacje robotnicze w l. 1907—1910).

Punkt ciężkości pracy przypada na trzy rozdziały następne: trzeci: „Kontynuacja ruchu masowego” — omawia ruch robotniczy latem 1907 r. po rozwiązaniu II Dumi Państwowej, a następnie walki klasowe proletariatu na jesieni 1907 do wiosny 1908 r.; czwarty: „Od spadku ruchu robotniczego do jego ożywienia” to lata 1908—1910; piąty: „Dynamika i wyniki walk strajkowych w okresie reakcji”. Ten ostatni rozdział — bilansujący analizy autorki — ujęty jest przede wszystkim w liczbach (liczne tabele i bardzo wyraziste wykresy).